

ทุนในชุมชน: การเคลื่อนไหวแก้ปัญหาคาสุรา กรณีศึกษา ชุมชนบ้านโคกใหญ่ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

สิราณี สิริหากาศ*

บทคัดย่อ

การศึกษาปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวในชุมชน เพื่อปรับเปลี่ยนประเพณีการบริโภคสุราในชุมชน โดยศึกษาทุนในชุมชนที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวแก้ปัญหาคาสุรา แสดงให้เห็นกระบวนการเคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนประเพณีปฏิบัติในชุมชน และผลกระทบของปฏิบัติการการเคลื่อนไหวแก้ไขปัญหาคาสุราในชุมชนของอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น โดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เจาะลึก, การสังเกต และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง.

จากการศึกษาพบว่า สุราในวิถีชีวิตและวิถีประเพณีของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของอำนาจและทุนในชุมชน ซึ่งคนส่วนใหญ่มองการบริโภคสุราว่าเป็นเรื่องปรกติ กว่าจะรับรู้ว่าสุราคือต้นเหตุของปัญหา ก็มีเหตุรุนแรงเกิดขึ้นในกลุ่มวัยรุ่นและชุมชน จนไม่สามารถควบคุมได้ จึงทำให้ชุมชนลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวแก้ปัญหาคาสุราด้วยวิถีประชาคมชาวบ้านด้วยวิธีการ “โสเหล่” โดยการนำของ เจ้าอาวาสวัดผู้สังฆมนตรีจึงเกิดเป็นทุน ๓ ประเภทคือ (๑) พลังความเชื่อ และ แรงศรัทธาในศาสนา เป็นวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง, (๒) สัมพันธภาพที่ดีของผู้นำในชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่มีความเป็นเอกภาพในการแก้ปัญหา, และ (๓) การดำรงชีวิตที่มีคุณธรรมและช่วยเหลือสังคมของผู้คน เป็นทุนทางศีลธรรม ที่ทำให้เกิดศรัทธาและเป็นพลังนำไปสู่การขับเคลื่อนแก้ปัญหาคาสุรา อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวเพื่อปรับเปลี่ยนประเพณีปฏิบัติการบริโภคสุราของชาวบ้านนั้น อยู่ท่ามกลางการต่อสู้และต่อรองของทุนรูปแบบต่างๆในชุมชน. แม้ชุมชนจะสามารถกำหนดพื้นที่เขตวัดให้ปราศจากสุราและแม้จะสามารถควบคุมการบริโภคสุราในชุมชนได้ แต่การแก้ไขปัญหาคาสุราของชุมชนบ้านโคกใหญ่ยังเป็นเพียงการเริ่มต้น.

การศึกษานี้ต้องการแสดงให้เห็นว่า การแก้ปัญหาคาสุราที่ฝังรากลึกทางวัฒนธรรมต้องอาศัยทุนในชุมชนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติการจึงจะเกิดการเคลื่อนไหวเพื่อปรับเปลี่ยนประเพณีปฏิบัติการบริโภคสุราของชาวบ้าน. ดังนั้น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนผ่านผู้ปฏิบัติการในชุมชน คือ การสร้างสุขภาพของชุมชนนั่นเอง.

คำสำคัญ: ทุนทางวัฒนธรรม, ทุนทางสังคม, ทุนทางศีลธรรม, กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

Abstract Community Capital: A Case Study of a Social Movement for Solving Alcohol Consumption Problems in Namphong District, Khon Kaen Province

Sirane Sihaprak*

*Namphong Hospital, Khon Kaen Province

This study involved qualitative research aimed at exploring a social movement for changing the local tradition regarding alcohol consumption in the community. Its goal was to identify the community capital which facilitated the social movement in order to illustrate the process of social movement and its

*โรงพยาบาลน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

impacts on the alcohol consumption behaviors in the community. The research setting was Ban Khokyai, Namphong District, Khon Kaen Province. It was a qualitative research study, the main data for which were collected from in-depth interviews, participation observation and document review.

Alcohol consumption, which formerly had been considered as a norm in the community, changed over time in accord with changing community power and capital. Violence among youths who drank and got out of control evoked a reaction in the community. A civic group was formed in the name of "So-Le." Its leader was a respected monk who possessed three dimensions of capital: (1) cultural capital – the belief and the faith of the people in Buddhist monks, (2) social capital – his good relationships with the village head and the School principal, and (3) moral capital – his virtue and kindness. However, the success in controlling alcohol consumption in the temple was just the first step of the movement. It needed further strong support to struggle against the resistance of a community group.

The investigator suggests that the social movement for solving alcohol-related behaviors, which was deeply ingrained in the lifestyle and culture of the people, required actors who possess such capital and the support of the community to empower them as health promoters.

Key words: cultural capital, social capital, moral capital, social movement

ภูมิหลังและเหตุผล

“**ล**ิกเหล้าเล็กจน เริ่มต้นเข้าพรรษา” เป็นสปอตโฆษณาทางสื่อของ สสส. ในช่วงเข้าพรรษา ๒ ปีที่ผ่านมา เพื่อรณรงค์ลดการบริโภคสุราที่เป็นเครื่องดื่มคู่กับวัฒนธรรมและสังคมไทยมาช้านาน และยังเป็นชุมทรัพย์ของรัฐบาลที่มีมูลค่ามหาศาล คิดเป็นสัดส่วนประมาณ ร้อยละ ๒๐-๒๕ ของรายได้ภาษีสรรพสามิตรวมทุกประเภท. ปัญหาการบริโภคสุราที่เกินความพอดี ทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่ติดอันดับการบริโภคสุราในปริมาณมากเป็นอันดับ ๕ ของโลก และมีอายุการเริ่มดื่มน้อยลง^(๑). สุราได้ก่อให้เกิดปัญหามากมาย ทั้งปัญหาความรุนแรงโดยทั่วไป การทะเลาะวิวาทในครอบครัว ภาวะโรคต่างๆ รวมถึงเป็นสาเหตุของอุบัติเหตุจราจร.

เครือข่ายสังฆประชาพัฒนาชุมชนอำเภอคำพ่อง ซึ่งเป็นเครือข่ายของชุมชนที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันของพระสงฆ์สภากาชาด เขตพื้นที่การศึกษา โรงพยาบาลคำพ่อง และชาวบ้าน ได้ตระหนักถึงปัญหาจากสุรา จึงได้ริเริ่มแก้ไขปัญหาด้วยโครงการวัดปลอดสุรา. หลังจากดำเนินโครงการ ๑ ปีผ่านไป พบปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ ดังเช่นที่บ้านโคกใหญ่ ซึ่งมีประชากร ๒,๕๐๘ คน และมีบ้านจำนวน ๓๙๖ หลังคาเรือน การดื่มสุราถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวบ้านและวิถีประเพณีในชุมชน อีกทั้งยังมีการเมาและตีกันเป็นประจำทุก

ครั้งที่มีการบุญประเพณี ผู้นำชุมชนไม่สามารถควบคุมเหตุการณ์ได้ บางครั้งถึงขั้นแจ้งความดำเนินคดี. บ้านโคกใหญ่ได้ริเริ่มแก้ไขปัญหามหากรรมด้วยการเข้าร่วมโครงการวัดปลอดสุรา เพื่อสร้างเขตปลอดสุราในชุมชนขึ้น มีการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อกำหนดกติกาชุมชนไม่ให้ขายสุรา ไม่ดื่มสุราในวัด และห้ามจัดมหรสพในวัด จนทำให้ชาวบ้านรับรู้และยอมรับกติกาของชุมชนที่ตั้งขึ้น และ เกิดการขยายผลเขตปลอดสุราจากวัดสู่ครัวเรือนปลอดสุราจำนวน ๓๔ ครัวเรือน รวมทั้งยังเป็นแกนนำในการชักชวนให้วัดอื่นๆ ในเขตตำบลเข้าร่วมโครงการทั้งหมดร้อยละ ๑๐๐.๐๐ (จำนวน ๑๒ แห่ง). นอกจากนี้ กลุ่มประชาคมรักษ์สุขภาพตำบลบัวเงิน ได้นำแบบอย่างโครงการวัดปลอดสุราเป็นประเด็นหลักในการแก้ไขปัญหามหากรรมของตำบลอีกด้วย.

ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวในชุมชนเพื่อปรับเปลี่ยนประเพณีปฏิบัติการบริโภคสุราของชาวบ้านที่อยู่ท่ามกลางการต่อสู้ ต่อรองของกลุ่มทุนและอำนาจต่างๆ ในชุมชน และ ผลกระทบของการแก้ปัญหาการบริโภคสุราของชุมชนแห่งนี้ ได้ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาวิธีการพัฒนาที่ใช้ทุนและวัฒนธรรมของชุมชนเป็นตัวตั้ง โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

๑. ศึกษาทุนในรูปแบบต่างๆ ของชุมชน ที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวแก้ปัญหา.

๒. แสดงให้เห็นกระบวนการเคลื่อนไหวแก้ปัญหาคือ ชุมชน และปฏิบัติการต่อรอง ต่อสู้ ของทุนต่างๆ ในชุมชน เพื่อการปรับเปลี่ยนประเพณีปฏิบัติการบริโภครสุราในชุมชน.

๓. ศึกษาผลกระทบของปฏิบัติการการเคลื่อนไหวแก้ปัญหาคือ ชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปฏิบัติการการเคลื่อนไหวแก้ปัญหาคือ ชุมชน.

เพื่อจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหารสุราทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการการแก้ปัญหารสุราที่เป็นบริบทเฉพาะถิ่น อีกทั้งยังเป็นบทเรียนให้ชุมชนอื่นๆ ได้เรียนรู้ต่อไป.

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินโดยผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลและร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน สัปดาห์ละ ๑-๒ วัน ในช่วงเดือน เมษายน ๒๕๔๙ - กันยายน ๒๕๕๐ เป็นเวลา ๑ ปี ๓ เดือน. ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการวัดปลอดสุรา ชุมชนได้ร่วมกันแก้ปัญหารสุราในวัด จนมีการขยายสู่ครัวเรือนและหมู่บ้านอื่นในตำบล และเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับในอำเภอว่าเป็นชุมชนที่แก้ปัญหารสุราได้สำเร็จ. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทำงานภาคสนามใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง ๑๘ ราย และสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในชุมชน เช่น งานบุญบั้งไฟ การประชุม จำนวน ๑๒ ครั้ง และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้อามาตรวจสอบความถูกต้องและความตรงของข้อมูล. จากนั้นจึงนำข้อมูลมาจัดเรียงโดยใช้โปรแกรมเอกเซล แล้ววิเคราะห์เนื้อหาเชิงลึก และนำเสนอผลเชิงพรรณนาคือวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์.

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ทุนในชุมชน เพื่อการเคลื่อนไหวแก้ปัญหาคือ บริโภครสุรา กรณีชุมชนบ้านโคกใหญ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดขอนแก่น ได้ค้นพบข้อมูลสำคัญ ๔ ประเด็นดังนี้ (๑) สุราอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เปลี่ยนผ่านสู่ปัญหาที่ยากต่อการแก้ไขพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของอำนาจและทุนในชุมชน, (๒) ขบวนการเคลื่อนไหวแก้ปัญหารสุราในชุมชนด้วยวิถี

ประชาคมแบบชาวบ้าน “โส, โสเหระ”, (๓) ทุนที่ใช้ในการเคลื่อนไหวปฏิบัติปรับเปลี่ยนวิถีการบริโภคสุราประกอบด้วยทุน ๓ ประเภทได้แก่ พลังความเชื่อและแรงศรัทธาในศาสนา, สัมพันธภาพที่ดีของผู้นำในชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน, และ (๔) วิธีการดำรงชีวิตที่มีคุณธรรมและช่วยเหลือสังคมของผู้ดำเนินการเคลื่อนไหว. รายละเอียดของข้อค้นพบทั้ง ๔ ประเด็นมีดังต่อไปนี้

สุรา ในวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับอำนาจและทุนในชุมชน จนกลายเป็นปัญหาที่ยากต่อการเยียวยา

“บ้านโคกใหญ่” เป็นชื่อหมู่บ้านหนึ่งในภาคอีสาน. จากหลักฐานบันทึกประวัติของหมู่บ้านโดยผู้นำชุมชน ทำให้ทราบว่าหมู่บ้านแห่งนี้ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณ ๘๙ ปีก่อน (พ.ศ. ๒๔๖๑). ปัจจุบันบ้านโคกใหญ่แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๒ หมู่บ้าน (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๖) คือหมู่ ๙ และหมู่ ๑๓. หมู่ ๙ มี ๑๘๗ หลังคาเรือน ประชากร ๑,๑๔๑ คน. ชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกร ร้อยละ ๕๖.๖๘ รองมาคือ รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ร้อยละ ๓๕.๘๒ และส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖.

ส่วนหมู่ ๑๓ มี ๒๐๙ หลังคาเรือน ประชากร ๑,๓๖๗ คน. ชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกร ร้อยละ ๗๔.๖๔ รองมาคือ รับจ้างร้อยละ ๑๙.๑๓. ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ร้อยละ ๖๘.๙๘. ในชุมชนมีร้านขายของชำ ๑๗ ร้านเกือบทุกร้านมีการจำหน่ายสุรา มีวัด ๑ แห่ง ชื่อ วัดนวมการาม. ทางทิศเหนือของหมู่บ้านเป็นที่ตั้งของสถานีนามัยซึ่งอยู่ติดกับศูนย์เด็กเล็ก ห่างไปประมาณ ๕๐ เมตร คือโรงเรียนบ้านโคกใหญ่ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา มีครูทั้งหมด ๑๐ คน ครูจำนวน ๖ คน เป็นคนในชุมชนบ้านโคกใหญ่ นักเรียนจำนวน ๒๐๑ คน มีครูอากรมณี ผู้มีวงษ์ตระกูลเป็นสายตระกูลหลักของหมู่บ้านโคกใหญ่เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน และเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกับพระครูถาวรพัฒนกิจและผู้ใหญ่บ้านทุกยุคทุกสมัย.

ส่วนอาชีพของชาวบ้านนั้นเดิมชาวบ้านทำนา ทำไร่มันทำไร่อ้อย และทำงานโรงงานที่จังหวัดอุดรธานี. ต่อมาเมื่อ

ถนนลาดยางเข้าถึงชุมชน กลุ่มนายทุนเจ้าของโรงงานน้ำตาล ขอนแก่นสาขาหน้าพองได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกอ้อย เพื่อป้อนให้โรงงาน โดยให้ยืมเงินลงทุน ซื้อมัน และพันธุ์อ้อย มาลงทุนก่อน ประกอบกับในช่วงนั้นมันสำปะหลังราคาตกต่ำ อ้อยมีราคาดี ชาวบ้านจึงเริ่มหันมาปลูกอ้อย และพื้นที่ในการ ปลูกอ้อยของชุมชนได้ขยายออกเรื่อยๆ จนทำให้ไร่มันสำปะ หลังแปรสภาพเป็นไร่อ้อยเกือบทั้งหมด. การเกษตรเพื่อยังชีพ เปลี่ยนเป็นเกษตรเพื่อเศรษฐกิจ ชาวบ้านที่มีที่ดินจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้อพยพเข้ามาในช่วงแรกของการตั้งหมู่บ้าน ทำไร่อ้อยจนมีรายได้ดี กลายเป็น “เจ้าแก้ว” ปลูกบ้านใหม่หลัง ใหญ่โต มีรถเก๋ง รถสิบล้อ เพื่อใช้ในการบรรทุกอ้อยเป็น ของตนเอง ทำให้เกิดการบุกรุกป่าชุมชนเพื่อขยายไร่อ้อย. “เหล่าขาว” เป็นเครื่องดื่มที่ได้รับความนิยมจากชาวบ้าน.

พ่อสมัย ผู้ใหญ่บ้านวัย ๕๐ กว่าปี ซึ่งมีอาชีพเสริมคือ การทำไร่อ้อย ได้เล่าให้ฟังว่า เดิมชาวบ้านต้มเหล้าโทกินกันเอง. ส่วนความนิยมเหล้าขาวนั้นมาพร้อมกับโรงงานน้ำตาลของชาว ญี่ปุ่น ตั้งอยู่ที่อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. เนื่องจากนัก ล่ารางวัลของโรงงานเข้ามาบุกเบิกตัดถนนลูกรังผ่านภูเขาเข้ามา ทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านเพื่อลำเลียงอ้อยป้อนโรงงาน และนักสำรวจจะเอาเหล่าขาวมาฝากชาวบ้านที่ทำงานบุกเบิกถนน กินวันละเป็ดสองเป็ด (แกวกินเหล่าใบเล็ก ขนาดประมาณ ๖๐ ซีซี) รวมทั้งทุกครั้งที่มีการประชุมกลุ่มชาวไร่อ้อย ทางโรงงาน จะฝากเหล่าขาวมาให้ชาวบ้านกิน. การกินเหล่าขาวในกลุ่ม ชาวไร่อ้อยจึงมีให้เห็นเป็นประจำ แม้ต่อมา ชาวบ้านจะหันมา ทำโคเวตปลูกส่งอ้อยให้โรงงานน้ำตาลที่อำเภอหน้าพองแทน การกินเหล่าขาวในกลุ่มชาวไร่อ้อยก็ยังคงเดิม ซึ่งจากข้อมูล การสำรวจของผู้นำชุมชนทั้ง ๒ หมู่บ้านพบว่าชาวบ้านที่เป็น ลูกน้องของเจ้าแก้ว มีเกือบร้อยละ ๒๐. พ่อวุฒิไกร ผู้ช่วยของ ผู้ใหญ่บ้านสมัยเล่าว่า ก่อนที่จะเริ่มทำไร่อ้อยเจ้าแก้วจะให้ สัญญากับลูกน้องไว้ว่าจะให้วัวที่ตัว หมูที่ตัว เหล้าที่ถัง ถ้า สามารถทำอ้อยได้ตามโควตาที่ให้ไว้กับโรงงาน ฤดูกาลทำ ไร่อ้อยจึงเริ่มขึ้นตั้งแต่ที่มีการตกลงพันธะสัญญากันระหว่างเจ้า แก้วและลูกน้อง.

ช่วงตัดอ้อย ระหว่างเดือนธันวาคม - พฤษภาคม เป็น

ช่วงที่สำคัญของชาวไร่อ้อย. เจ้าแก้วน หึงชรายวัย ๖๐ กว่าปี เป็นอดีตเจ้าแก้วไร่อ้อย เล่าว่า เมื่อถึงฤดูตัดอ้อย คนงานหรือ ลูกน้องจะไปตัดอ้อย/ขึ้นอ้อย และเจ้าแก้วบางคนจะซื้อเหล้าให้ ลูกน้องหลังเลิกงาน เหมือนดั่งที่พ่อสมัยเล่าให้ฟังว่า พอเสร็จ จากงานลูกน้องจะขอเหล้าเจ้าแก้วกินแก้เมื่อย หรือแวะหาซื้อ เหล้าในร้านค้ากลับบ้าน หรือจับกลุ่มกันซื้อเหล้าดื่มฉลอง จนถึงช่วงปิดหีบโรงงานหรือช่วงสิ้นสุดฤดูกาลทำไร่อ้อย (เดือนมิถุนายน) โรงงานจะปิดบัญชีกับเจ้าแก้ว เงินงวดสุดท้าย ที่เจ้าแก้วได้รับและเงินของลูกน้องจะมีจำนวนมากกว่าทุก สัปดาห์ที่ผ่านมา เงินสัปดาห์ออกพร้อมกับการเลี้ยงฉลอง. ปีนี้ เจ้าแก้วนเล่าให้ฟังว่า มีการกินเลี้ยงฉลองกันทั้งวันทั้งคืน เปิดเพลงให้ลูกน้องและครอบครัวร้องเล่นกันสนุกสนาน หมด วัว ๒ ตัว เหล้าขาวประมาณ ๓ ถัง เบียร์อีก ๒ ถัง ชาวบ้าน สนุกสนานกันเต็มที่ เจ้าแก้วนพูดย้ำอีกว่า “คนทำอ้อยขี้เหนียว ไม่ได้ ต้องเลี้ยงอย่างเต็มที่”.

อาชีพรับจ้างทำไร่อ้อยของบ้านโคกใหญ่ ไม่ใช่มีเฉพาะ กลุ่มวัยแรงงานเท่านั้น. พ่อสมัยเล่าให้ฟังว่า เด็กวัยรุ่น ส่วนหนึ่งในหมู่บ้านเมื่อถึงช่วงตัดอ้อย/ขึ้นอ้อยจะไปรับจ้าง เป็นรายวัน เจ้าแก้วบางรายที่ให้เหล้ากับคนงานก็ให้เหล้ากับ เด็กน้อย (วัยรุ่น) เช่นเดียวกับคนวัยแรงงาน. เมื่อเงินสัปดาห์ ออก วัยรุ่นที่ทำงานได้เงินจะซื้อเหล้าเลี้ยงพวกพ้อง หรือบาง ครั้งวัยรุ่นจะออกเงินกันคนละ ๔-๕ บาทเพื่อซื้อเหล้ากิน เหมือนกับผู้ใหญ่ซึ่งมีให้เห็นเกือบทุกวันตามร้านค้าของหมู่บ้าน และบางครั้งก็เกิดเหตุวิวาทรุนแรงจนผู้ใหญ่บ้านต้องเข้าไป เจริญไกลเกลี้ย.

นอกจากนี้ พ่อวุฒิไกรยังเล่าให้ฟังว่า ประมาณช่วงปลาย พ.ศ. ๒๕๔๖ ชาวบ้านเกือบทุกกลุ่มจะดื่มสุรกันอย่างเสรี เพราะเป็นช่วงที่รัฐบาลเปิดเสรีการผลิตสุราในหมู่บ้าน มีคนมา ลงทุนตั้งโรงงานผลิตสุราในหมู่บ้านจำนวน ๒ ครอบครัว ผลิตสุราผสมกระชายดำ มีการแบ่งบรรจุในขวดขนาดปรกติ และขนาดเล็ก รวมทั้งส่งเสริมให้ชาวบ้านดื่ม “... เขาทำทั้งขวด เล็กทำเป็นก๊ัก ขนาดขวดเอ็มร้อย และขวดใหญ่. อย่างผม เวลาไปหาเขา เขาก็เอามาให้กิน ก็ได้เสียเงิน ไปหากก็ได้กิน ฟรีตลอด” เดชะบุญที่โรงงานแห่งนี้ต้องปิดตัวลงด้วยผล

ประโยชน์ที่ไม่ลงตัวกัน.

สุราเป็นเครื่องมือที่เก่าแก่บ้านนอกเรียนรู้อาจมาจากกลุ่มนายทุนและนำมาใช้กับการทำงานในไร่อ้อย วันที่เงินเดือนออกวันแห่งความยินดี จึงมีการเลี้ยงฉลอง สุราคือเครื่องดื่มที่ภูคนำมาใช้เฉลิมฉลอง จึงยิ่งตอกย้ำวิถีสุราในชุมชน และในชีวิตของชาวไร่อ้อยมากยิ่งขึ้น จึงไม่แปลกที่จะเกิดการเลียนแบบในกลุ่มวัยรุ่น วัยที่ต้องการแสดงตนว่าเป็นผู้ใหญ่แล้ว ด้วยการแสวงหาสิ่งที่บอกรับให้สังคมทั่วไปรับรู้หรือยอมรับ ด้วยการบริโภคสุราที่ถือเป็นสิ่งแสดงความเป็นผู้ใหญ่ ประกอบกับภาครัฐที่เพิกเฉยต่อการแก้ไขปัญหาสุรา และยังคงส่งเสริมการบริโภคสุราด้วยการเปิดเสรีสุรา ทำให้การบริโภคสุรากลายเป็นเรื่องปรกติของคนในชุมชนและไม่ใช้สิ่งที่มีผิดกฎหมายแถมยังเป็น การส่งเสริมรายได้ในชุมชน จนทำให้สุรา ผังรากลึกในชุมชน และสร้างปัญหาให้ชุมชน. ปัญหาภัยปรากฏเด่นชัดมากขึ้นเมื่อมีงานบุญประเพณีในชุมชน พ่อประสม ชาวอุดร วัย ๕๖ ปี หัวหน้าคุ้มศรีสุข เล่าให้ฟังว่างานพิธีกรรม งานประเพณี จะจัดที่วัดซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งศูนย์รวมทำกิจกรรมทุกอย่างในชุมชน ที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนาและการสืบทอดวัฒนธรรมตามที่รุ่นพ่อรุ่นแม่ทำ ตลอดทั้งปีจะมีงานบุญประเพณีทั้ง ๑๒ เดือน ที่เรียกกันว่า “ฮีตสิบสอง”. ช่วงงานบุญประเพณีในชุมชนนั้น พบว่า สุราจะเป็นเครื่องดื่มยอดฮิตของชาวบ้านที่มีแทบทุกหลังคาเรือน.

สุราจึงเป็นเครื่องดื่มที่มีคู่กับงานบุญประเพณีของชาวอีสาน ซึ่งหากจำแนกแบบแผนหรือประเภทสถานการบริโภคสุราออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้ สไตเวอร์ (๑๙๗๖) อ้างโดยพระไพศาล^(๒) คือ การไม่บริโภคสุรา การบริโภคอย่างมีกฎเกณฑ์ และการบริโภคอย่างไร้กฎเกณฑ์ พระไพศาล วิสาโล สรุปว่า สังคมไทยแต่ดั้งเดิมจัดอยู่ในประเภทที่ ๒ คือไม่ปฏิเสธสุราแต่ให้บริโภคในเงื่อนไขที่จำกัด ได้แก่ การบริโภคในโอกาสพิเศษ เช่น การบริโภคในงานพิธีกรรม หรือ เทศกาลงานประเพณี. ในอดีตมีขอบเขตของการดื่ม กล่าวคือ กลุ่มคนที่ดื่มส่วนใหญ่คือคนที่มีครอบครัว หรือ คนวัยทำงาน อีกทั้งการดื่มสุราไม่ได้ก่อเหตุวิวาทหรือเกิดความรุนแรง ชุมชนสามารถควบคุมคนดื่มให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมได้ แต่ปัจจุบันแบบแผน

การบริโภคการดื่มสุราของชาวบ้านโคกใหญ่ จัดอยู่ในประเภทที่ ๓ กล่าวคือ มีการบริโภคสุราอย่างเสรี ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงในกลุ่มวัยรุ่น และที่สำคัญชุมชนไม่สามารถควบคุมได้.

ตั้งแต่ช่วง พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมา เหตุการณ์ทะเลาะวิวาทของกลุ่มวัยรุ่นช่วงงานบุญประเพณีทวีความรุนแรงมากขึ้น ครุอากรมณ์ เล่าให้ฟังว่า ผู้นำชุมชนต้องจ้างตำรวจหรือสารวัตรทหาร หรือ อปพร. มาดูแลควบคุมงาน แต่ก็ยังไม่สามารถควบคุมได้ จนบางครั้งต้องหยุดการแสดงหมอลำหรือมหรสพ และชาวบ้านส่วนหนึ่งก็มีความรู้สึกเอือมระอาเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้น เช่นเดียวกับที่พ่อทองแดงเล่าว่า “ถ้ามีคนแห่ในบ้าน (งานบุญ) ตอนนี้อยากไปเพราะไม่อยากดูเด็กน้อยตีกัน เพราะมันมาจากเหล่า เหล่าเปลี่ยนนิสัย ผู้ใดใจร้ายก็ชักชวนหมู่ไปไม่ได้เลย”. ริวิวัฒน์ หรือ “อ้ายริ” ลูกชายครุอากรมณ์ วัย ๒๗ ปี เจ้าของร้านขายของชำและปั้มน้ำมันหลอดประจำหมู่บ้าน อดีตเคยเป็นประธานกลุ่มเยาวชนของตำบล และปัจจุบันร้านขายของชำเป็นสถานที่รวมตัวกันของกลุ่มวัยรุ่น เล่าให้ฟังว่า ปัญหาการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่นเกิดจากการดื่มสุรา “เพราะกินเหล้ากัน ก็หาเรื่องหารวกัน ยามเมา ใจมันใหญ่ ก็เป็นปัญหาผู้ใหญ่ในหมู่บ้านก็มองเด็กน้อย (วัยรุ่น) เป็นตัวปัญหาของการจัดมหรสพ ทำให้ผู้ใหญ่ไม่อยากให้มีการจัดมหรสพ...”.

โดยเฉพะงานบุญบั้งไฟ พ.ศ. ๒๕๔๘ น้องปม แกนนำกลุ่มเยาวชนประจำหมู่บ้าน วัย ๑๙ ปี ที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้มาตั้งแต่เกิด เล่าให้ฟังว่า วันแห่ หรือ “ม็อบโฮม” วัฒนธรรมในวันนั้นเต็มไปด้วยผู้คน ทั้งคนแก่ วัยรุ่นหนุ่มสาว และเด็ก มีการขายเครื่องดื่มทั้งน้ำอัดลม เหล้าขาว และเบียร์ในวัด มีการจัดมหรสพหมอลำซึ่งในวัด ชาวบ้านสามารถซื้อขายและดื่มสุราในวัดได้. ปีนี้ชุมชนได้จ้าง อปพร. มาควบคุมงาน ตกช่วงกลางคืนขณะที่ชาวบ้านกำลังนั่งดูการแสดงของหมอลำอย่างมีความสุข กลุ่มวัยรุ่นในหมู่บ้านและกลุ่มวัยรุ่นผู้มาเยือนได้ยกพวกตีกัน เสียผู้ใหญ่บ้านประกาศยุติการแสดงหมอลำกลางคืน ซึ่งอ้ายริเล่าว่า เกิดเหตุวัยรุ่นในหมู่บ้านยกพวกตีกัน แม้ว่าสารวัตรทหารและตำรวจที่จ้างมาควบคุมงานก็ไม่สามารถควบคุมงานได้ จนบางครั้งมีการแจ้งความดำเนินคดี.

สุราที่อยู่คู่กับวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบ้านโคกใหญ่แต่ดั้งเดิมถูกใช้เป็นสื่อแสดงออกถึงมิตรภาพความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและระหว่างชุมชน อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ช่วยผ่อนคลายชาวบ้านหลังจากการทำงานเหน็ดเหนื่อย จนเป็นเสมือนสิ่งที่เป็นปกติของชุมชน และเช่นเดียวกับภาพการดื่มสุราที่เกิดขึ้นซ้ำซากในชุมชน ได้ทำให้เกิดการเลียนแบบในกลุ่มวัยรุ่น วัยที่เต็มไปด้วยความอยากรู้อยากลอง อีกทั้งการแปรเปลี่ยนจากสภาพของชุมชนชนบทไกลปืนเที่ยงไปสู่ชนบทที่เข้าถึงทุกสิ่งทุกอย่างได้เฉกเช่นเดียวกับความเป็นเมือง ทำให้ปัญหาสุราที่เริ่มสะสมในชุมชนได้ก้าวกระโดดอย่างรวดเร็วจนแปรสภาพจากการดื่มเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ภาพและความเหนียวแน่นหลังทำงานเข้าสู่การดื่มแล้วสร้างปัญหาให้ชุมชน จนงานบุญประเพณีกลายเป็นสัญลักษณ์ของการทะเลาะวิวาทที่รุนแรงในกลุ่มวัยรุ่น ที่ส่งผลกระทบต่อทุกคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งจากการวิจัยของอดิศวร์ หลายชูไทย และ คณะ^(๓) พบว่าครอบครัวเป็นกลุ่มแรกที่ได้รับผลกระทบจากการดื่มสุราของคนในครอบครัว กล่าวคือในครอบครัวที่สามีดื่มสุราประจำ แล้วทำร้ายร่างกายภรรยาเกิดขึ้นได้ ร้อยละ ๕.๗ และภรรยาที่ดื่มประจำ แล้วทำร้ายร่างกายสามีเกิดขึ้นได้ ร้อยละ ๖.๒ และการศึกษาของรณชัย คงสภกร^(๔) ที่ได้เปรียบเทียบครอบครัวที่มีความรุนแรง ๑๐๐ ครอบครัว กับครอบครัวที่ไม่ใช้ความรุนแรง ๑๐๐ ครอบครัว จาก ๗ ชุมชน พบว่าครอบครัวที่ใช้สุรมีโอกาสเกิดความรุนแรงในครอบครัวเป็น ๓.๘๔ เท่าของครอบครัวที่ไม่ใช้สุรา และจากสถิติข้อมูลของศูนย์พิทักษ์เด็กสตรี อำเภอน้ำพอง พ.ศ. ๒๕๔๘ พบว่า เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัว คือ สามีทำร้ายร่างกายภรรยา และ บุตรทำร้ายร่างกายมารดา ซึ่งส่วนใหญ่ร้อยละ ๗๒.๕๑ ผู้กระทำความรุนแรงมีการบริโภคสุราส่วนเหตุการณ์การข่มขืนกระทำชำเราต่อเด็กและสตรี พบผู้กระทำความรุนแรงมีการบริโภคสุรา ร้อยละ ๖๒.๕๐^(๕). ปัญหาและผลกระทบจากความรุนแรงที่มีสาเหตุจากสุราในบ้านโคกใหญ่ในช่วงนั้น จึงถือได้ว่ามีความรุนแรงจนยากต่อการเยียวยา จึงมีเชื่อว่าใครก็จะสามารถจัดการได้ และในการจัดการปัญหาย่อมส่งผลกระทบต่อผู้คนในวงกว้าง.

กระบวนการเคลื่อนไหวแก้ไขปัญหาสุราในชุมชนด้วยวิธีประชาคมแบบชาวบ้าน “โสเหล่”

ปัญหาสุราที่ฝังรากลึกกับชุมชน และวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ทำให้ผู้นำของชุมชนอย่างพระครูถาวรพัฒนกิจ เจ้าอาวาสวัดนวมาราม ที่จำวัดนวมารามมาเกือบ ๓๐ พรรษา ได้พยายามแก้ไขโดยการเทศน์สั่งสอนชาวบ้าน แต่ก็ไม่ได้ผล ชาวบ้านยังลักลอบนำสุรามาดื่มในวัด เมื่อมีโครงการวัดปลอดสุรา ของเครือข่ายสังฆประชาพัฒนาชุมชนอำเภอน้ำพอง ท่านจึงสมัครเข้าร่วมโครงการและคาดหวังจะให้ประชาชนเห็นความสำคัญ จนเกิดการผลักดันและเกิดการเคลื่อนไหวแก้ไขปัญหาร่วมกับครูอารมณต์และผู้ใหญ่สมัย. กระบวนการขับเคลื่อนในชุมชนช่วงแรกมีการประชาคมชาวบ้าน โดยมี ครูอารมณต์ ผู้ใหญ่สมัย และพระครูถาวรพัฒนกิจ เป็นผู้นำอภิปรายปัญหาสุราและข้อดี ข้อเสีย ของโครงการวัดปลอดสุรา แล้วให้ชาวบ้านลงมติ. ในวันนั้นชาวบ้านพูดกันขึ้นมาว่า “สุราสร้างความวุ่นวายและทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทในกลุ่มวัยรุ่น ชุมชนจ้างหมอลำราคาแพงตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐ - ๑๐๐,๐๐๐ บาท ก็ไม่ได้ดู ตำรวจ และ อปพร. ที่จ้างมาคุมงานก็ไม่สามารถควบคุมได้ พ่อแม่ควบคุมลูกของตนเองไม่ได้” ชาวบ้านจึงเห็นด้วยกับโครงการอย่างเอกฉันท์.

ที่ประชุมจึงคัดเลือกกรรมการดำเนินการเฉพาะกิจ พระครูถาวรพัฒนกิจเล่าให้ฟังว่าคณะกรรมการประกอบด้วย เจ้าอาวาสเป็นที่ปรึกษา ครูอารมณต์ เป็นรองประธานที่ปรึกษา พ่อสมัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๓ เป็นประธานกรรมการ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๙ เป็นรองประธาน มีผู้นำชุมชนและกรรมการหมู่บ้านทั้ง ๒ หมู่ เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และยังมีอาสาสมัครวัดปลอดสุรา จำนวน ๙ คน ที่พระครูถาวรพัฒนกิจคัดเลือกมาเป็นกรรมการ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกอาสาสมัครคือ ต้องประกอบด้วย ๒ อย่าง คือ (๑) คนที่มีความพร้อม ทั้งวิถีทัศน์ ฐานะ ครอบครัว สติปัญญา ซึ่งจะทำให้ได้คนที่มีความดีกายภาพทำงาน เข้าใจโครงการสามารถถ่ายทอดได้, และ (๒) ต้องเป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความเชื่อถือ.

หลังจากที่กรรมการวัดปลอดสุราได้ประชุมชี้แจงการดำเนินงานวัดปลอดสุรา ครูวิชิต รองผู้อำนวยการโรงเรียน

บ้านโคกใหญ่เล่าว่า กรรมการได้ร่วมตั้งกติกาของชุมชน แล้วทำประชาพิจารณ์ด้วยการส่งจดหมายสอบถามชาวบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วย กรรมการวัดปลอดสุราจึงขอรับการสนับสนุนงบประมาณจาก อบต. ในการจัดทำป้ายประกาศมติของชุมชน ติดประตูทางเข้าวัดทั้ง ๒ ด้าน และบริเวณสี่แยกของหมู่บ้าน ๔ แห่ง ซึ่งป้ายประกาศมติของชุมชนที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น เป็นป้ายสังกะสี พื้นสีเหลือง ตัวหนังสือสีแดง มีเนื้อความว่า “ประกาศวัดนวมาราม เรื่องโครงการวัดปลอดสุราด้วยชาวบ้านโคกใหญ่จะร่วมใจกันไม่นำสุราเข้าไปขายในวัด ตามนโยบายโครงการวัดปลอดสุราถาวรเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา มหาราช โดยมีกติกาของคณะกรรมการอาสาสมัครป้องกันและควบคุมดังนี้(๑)ผู้ฝ่าฝืนนำสุราเข้าไปขายในวัด ปรับ ๑,๐๐๐ บาท, (๒) ผู้ฝ่าฝืนนำสุราเข้าไปดื่มในวัด ปรับ ๕๐๐ บาท. ประกาศ ณ วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๙ ลงชื่อ พระครูถาวรพัฒนกิจ เจ้าอาวาสวัด นายสมัย วงษ์สาหาราช หัวหน้าและอาสาสมัครป้องกันและควบคุมวัดปลอดสุรา”.

ตั้งแต่เริ่มทำโครงการ ครูวิจิตเล่าให้ฟังว่า ยังไม่มีการลงโทษปรับชาวบ้าน เพราะยังไม่มีคนทำผิดกฏกติกาชุมชน ชาวบ้านรับทราบและปฏิบัติตาม. เมื่อสอบถามชาวบ้าน พบว่าทุกคนในหมู่บ้านรับรู้วัดนวมารามเป็นวัดปลอดสุรา จะต้องไม่นำสุรามายขายในวัด น้องรินทร์ ชายหนุ่มวัย ๒๕ ปี เล่าให้ฟังว่าได้รับทราบโครงการวัดปลอดสุรา จากการแจ้งทางหอกระจายข่าวโดยผู้ใหญ่บ้าน และพระครูถาวรพัฒนกิจ การบอกต่อกันของชาวบ้าน และป้ายประกาศที่ติดที่สี่แยกของหมู่บ้านและหน้าวัด ตนเองรับทราบและเข้าใจการปฏิบัติตามกติกาชุมชน แต่การมีมหรสพอยู่ในวัดทำให้น้องรินทร์และชาวบ้านไม่แน่ใจว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาวัดได้จริง. การจัดมหรสพในวัดเป็นประเด็นที่ทั้ง พระครูถาวรพัฒนกิจ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างมองว่าเป็นสาเหตุของปัญหาสุราในวัด จึงได้ขับเคลื่อนผลักดันให้เกิดกฏกติการ่วมของชุมชนด้วยการห้ามจัดงานมหรสพในวัด. ครูอารมณ์เล่าเหตุการณ์ช่วงนี้ให้ฟังว่า “ถ้ามีมหรสพในวัดก็จะมีสุราอยู่ ก็มีเหล้าอยู่ ถ้าเอาสิ่งบันเทิงอยู่ มันก็จะยังมีเหล้าอยู่ คนกินก็คนในหมู่บ้านเรา ก็เลยเกิดกระแสหลายอย่างเกิดหลากหลายกันไป จึงไม่ให้มีมหรสพใน

วัด”.

พระครูถาวรพัฒนกิจ เล่าให้ฟังว่าหลักการในการขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาสุราในชุมชน ผ่านโครงการวัดปลอดสุรานั้น ท่านยึดหลักธรรมในการทำงาน คือ อิทธิบาท ๔ และ อริยสัจ ๔. ท่านเล่าว่า ทุกข์คือปัญหาที่เกิดจากการกินเหล้า สมุทัย คือเหตุจากการกินเหล้าก็คือมหรสพในวัด. ดังนั้นถ้าเอาอริยสัจ ๔ ไปแก้ปัญหา การเอามหรสพออกจากวัดจึงเป็นการแก้ที่ต้นเหตุ และในการแก้ปัญหาต่างๆ ถ้าปราศจากหลักธรรมแล้วจะมองไม่เห็น เช่นคนกินเหล้าในวัดเพราะเอาบั้งไฟมาในวัด ดังนั้นถ้าบั้งไฟออกไปก็ดับที่เหตุ. นอกจากนี้พระครูถาวรพัฒนกิจเล่าว่า ในการดำเนินการเคลื่อนไหวแก้ไขปัญหาสุราในตำบลบัวเงิน ช่วงแรกมีวัดเข้าร่วมโครงการ ๓ วัดและขยาย เป็น ๖ วัด (จากทั้งหมด ๑๒ วัด) ท่านจึงได้ขอขบิณฑบาตเจ้าอาวาสวัดทั้ง ๑๒ วัด เข้าร่วมโครงการทั้งหมดเพื่อให้เกิดพลังการขับเคลื่อนและเกิดพลังมวลชนมากขึ้น เพื่อจะกระตุ้นและร่วมประเมิณการทำงานระหว่างวัดด้วยกัน ซึ่งจะดีกว่าการขับเคลื่อนเฉพาะชุมชนเดียวอย่างบ้านโคกใหญ่ “อาศัยการรวมพลังของคนจำนวนมาก ขับเคลื่อนโดยวิถี ตัวอย่างโครงการวัดปลอดสุรา ถ้าทำแต่ละวัดตามลำพังของวัดตนเองก็ไม่มี ความคืบหน้า ไม่สามารถเห็นเป็นรูปธรรม ว่าวัดนั้นดำเนินการไปถึงไหน แต่ถ้าทำเป็นกลุ่ม มันสามารถมองเห็นได้ ทำได้ มันมีการประเมิณ มันมีการดำเนินการ มันไปด้วยกัน มันมีการรายงาน ถ้าเราทำคนเดียวมันประเมิณไม่ได้ มันต้องขับเคลื่อนคนด้วย” ทำให้ต่อมากลุ่มประชาคมสุขภาพตำบลบัวเงินผลักเป็นนโยบายของกลุ่มให้เกิดการขับเคลื่อนต่อ จนทำให้วัดในตำบลบัวเงินสามารถเป็นเขตปลอดสุราถาวร เต็ม ๑๐๐ และได้ขยายเขตปลอดสุราสู่ศรีวเรือน.

ดูเหมือนว่าผลลัพธ์จะเป็นที่น่าพอใจของทั้งฝ่ายสงฆ์และผู้นำชุมชน. อย่างไรก็ตาม แม้ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะเห็นว่ามหรสพในวัดเป็นสาเหตุของดื่มสุรา แต่ชาวบ้านส่วนหนึ่งไม่ได้เห็นด้วยกับการนำมหรสพออกนอกวัด และไม่มีใครในชุมชนกล้าออกมาคัดค้านการเคลื่อนไหวแก้ไขปัญหาสุราในชุมชน. ทั้งนี้อาจเนื่องจากคนในชุมชนมองว่าเป็นการขับเคลื่อนที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนมากกว่าผลเสียต่อชุมชน และชาวบ้าน

ส่วนหนึ่งไม่กล้าขัดแย้งกับพระครูถาวรพัฒนกิจ กลัวคนอื่นจะมองว่าเป็นคนไม่ดี. พ่อประสม หัวหน้าคุ้มศรีสุข ผู้จัดบวชนาคลูกชายคนเล็กในงานบุญบั้งไฟของหมู่บ้านปีนี้เล่าความรู้สึกหลังการจัดงานบุญบั้งไฟผ่านไป ๒ สัปดาห์ว่า “ปีนี้ชบวนแห่หยุดอยู่หน้าวัด ขบวนนาคเข้าวัด ขบวนบั้งไฟเข้าหมู่บ้าน” ทำให้ผู้วิจัยเริ่มสัมผัสถึงนัยของการต่อรองของกลุ่มทุนและอำนาจต่างๆ ในชุมชนภายใต้เงื่อนไข วัดปลอดภัย ชุมชนลดสุรา ที่ชุมชนกำลังสื่อให้ทราบผ่านงานบุญประเพณีบั้งไฟ.

การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติการบริโภคสุรา อยู่ท่ามกลางการต่อรอง ต่อสู้ของทุนต่างๆ ในชุมชน : มองผ่านประเพณีบุญบั้งไฟ

เช้าของวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๐ พ่อประสมเล่าว่า พระครู และผู้ใหญ่บ้านได้เรียกประชุมชาวบ้าน และผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อประชุมปรึกษาหารือจะจัดบุญบั้งไฟในหมู่บ้านปีนี้หรือไม่. เนื่องจากปีนี้มีงานบุญบั้งไฟเงินล้านของอบต. วันนั้นพระครูถาวรพัฒนกิจ ผู้อำนวยการโรงเรียน มัคทายกวัด และชาวบ้านต่างมีมติเห็นว่าสมควรให้มีการจัดงานบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน เนื่องจากเชื่อว่าเป็นประเพณีของหมู่บ้านที่จะบูชาพญาแถน ให้ฝนตกตามฤดูกาล ถ้าไม่ทำอาจเกิดความเสียหายแก่ชุมชนได้.

ดูเหมือนเป็นการจัดตามประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่ที่จริงแล้วแกนนำชุมชน ทั้งพระครูถาวรพัฒนกิจ และ ชาวบ้านส่วนหนึ่งต่างไม่พอใจการจัดงานของ อบต. เนื่องจากงานบุญบั้งไฟเป็นการสะท้อนการรวมทุนในชุมชนโดยวิธีการโฮมกัน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกมีส่วนร่วม และเป็นเจ้าของงาน. แต่บุญบั้งไฟอบต. วิธีการโฮมกันของชาวบ้านถูกตัดออกไปเป็นเพียงการแสดงอำนาจทุนทางเศรษฐกิจของกลุ่มอบต. แทน จึงทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งรู้สึกไม่พอใจ.

นอกจากนี้เบื้องหลังของการจัดงานบุญบั้งไฟอบต. เกิดปมขัดแย้งขึ้นระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน โดยเฉพาะฝ่ายสงฆ์ ผู้นำชุมชน ที่เป็นแกนนำแก้ปัญหาเรื่องสุราและเป็นผู้ที่พยายามดำรงกติกาดิจาของชุมชน ถูกฝ่ายอบต. ที่ครั้งแรกเหมือนว่าจะเห็นด้วยและสนับสนุนโครงการวัดปลอดภัย เช่น

ให้เงินสนับสนุนการทำป้ายประชาสัมพันธ์กติกาดิจาของชุมชน ได้พยายามส่งเสริมให้มีอบายมุขในชุมชนและนำเสนอเรื่องอบายมุขให้เป็นสิ่งที่ถูกต้อง. พระครูถาวรพัฒนกิจ เล่าถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาด้วยสีหน้าไม่สบายใจว่า งานบุญบั้งไฟอบต.เงินล้านครั้งแรกของตำบลจะจัดเปิดหัวไป คือ เปิดรับสมัครบั้งไฟจากทุกสารทิศและให้มีการพนันแข่งขันกันอย่างเสรี. พระครูถาวรพัฒนกิจไม่เห็นด้วยกับการแข่งขันพนันกันจึงขอให้ที่ประชุมอบต. ยกเลิกไม่ให้มีการเปิดแข่งขัน แต่กลุ่มของอบต. ไม่อยากให้เกิดที่ประชุมรับหลักการเพราะถือว่าผ่านมติที่ประชุมไปแล้วมีการลอบบีสมชกให้มีการจัดงานแบบเปิดหัวไปและมองว่าโครงการวัดปลอดภัยเป็นการสวนกระแส โดยพระครูถาวรพัฒนกิจบังคับให้ชาวบ้านทำโครงการวัดปลอดภัย ผู้ใหญ่สมัยเล่าให้ฟังอย่างกระจางว่า พระครูถาวรพัฒนกิจห้ามไม่ให้ทำ และถ้าอบต. ยืนยันจะจัดงานอย่างที่มีมติดอกมาจากสภาอบต. จะถอดรายชื่อของพระจากการเป็นกรรมการจัดงานในครั้งนี้. “บุญบั้งไฟเงินล้านตอนแรกเราประชุมกับอบต. กันและมีมติดอกมาจะเปิดแข่งขันบั้งไฟ เขาเล่นเกมการพนันวันงานบั้งไฟเงินล้านด้วย แต่หลวงพ่อห้ามไม่ให้เฮ็ด(ไม่ให้ทำ) แม้จะเปิดประชุมตกลงกันมาแล้วก็ตาม แต่หลวงพ่อเราไม่เอาหลวงพ่อเราห้ามเราว่าถ้าจะเปิดแข่งขันการพนันกันด้วย ก็ไม่ต้องเอาพระไปเป็นกรรมการ พระจะไม่เป็นกรรมการ. เรบอกเอาพระออกเลยถ้ามีเพราะบั้งไฟสายพระก็มี พระเณรก็จะเล่นการพนันตาม บั้งไฟเปิดแข่งขันหัวไปในวันนั้นก็เลยไม่เกิด”.

วันเตรียมงานบุญบั้งไฟ อบต. ปีนี้ อบต. ชง ผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดขบวนแห่ของหมู่บ้าน เล่าให้ฟังว่า หมดเหล่าไป ๓-๔ ขวด ตั้งแต่วันเตรียมขบวนให้ชาวบ้านจำนวน ๖-๗ คนที่มาช่วยงานนี้ และ เมื่อถึง “มือโฮม” ซึ่งเป็นวันที่มีจัดแห่บั้งไฟของ อบต. น้องบม แกนนำของวัยรุ่นประจำหมู่บ้านเล่าให้ฟังว่า ขบวนแห่เริ่มเดินจากหมู่บ้านเพียงพานไปยังสถานที่จัดงาน คือ บริเวณที่สาธารณะของชุมชน (ห่างประมาณเกือบ ๒ กิโลเมตร). วันนั้นขบวนแห่ทั้ง ๔ ไซน (๑๗ หมู่บ้าน) ประกอบด้วย ๔ ขบวน คือ ขบวนเทิดพระเกียรติ ขบวนพ่อนรำ ขบวนผาแดงนางไอ่ และปิดท้ายขบวนด้วย ขบวนบั้งไฟ แต่ละขบวนตกแต่งแข่งขันกันอย่างสวยงาม. บุญบั้งไฟครั้งนี้

ไม่ได้ห้ามการตีมสุรา ชาวบ้านทั้งวัยรุ่นและวัยทำงานตีมสุรา ตั้งแต่ในขบวนแห่จนถึงสถานที่จัดงาน. อ้ายรี นำกลุ่มวัยรุ่นเข้าไปเที่ยวงานในปีนั้น เล่าให้ฟังว่า ได้นำเด็กวัยรุ่นไปร่วมงาน ๑ คันรถ ประมาณ ๑๐ กว่าคน ได้แจ้งเตือนวัยรุ่นไม่ให้ก่อเรื่องวิวาท แต่ช่วงขากลับมีวัยรุ่นหมู่บ้านอื่นเข้ามาทะเลาะวิวาทและชกต่อยกัน จึงได้พาเด็กไปแจ้งความกับประธานสภา และรองนายก อบต.

บุญบั้งไฟเงินล้านปีแรกของตำบล อบต.รู้สึกมีความภาคภูมิใจกับการจัดงานมาก ดังที่อบต.ซง เล่าให้ฟังว่า “โดยภาพรวมถือว่าดี พี่น้องเข้าร่วมหลาย เป็นผลงานของ อบต.”. ส่วนการตีมสุราไม่ได้ห้ามเหมือนที่จัดในหมู่บ้านหรือในวัด เปิดให้มีการตีมสุราอย่างเสรี เพราะเป็นงานของอบต. มุมมองของชาวบ้านอย่าง อ้ายรี จึงมองว่า บุญบั้งไฟเงินล้านของอบต. ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะชาวบ้านไม่มีบทบาท ทั้งวัยรุ่น พ่อบ้านแม่บ้าน และยิ่งผู้สูงอายุยิ่งไม่มีส่วนร่วม และคนร่วมงานมีน้อยแม้แต่ไปดูบั้งไฟก็ไม่มีคน มีแต่กลุ่มคนที่ต้องร่วมขบวนเท่านั้น. อีกทั้งยังมีการตีมสุรามากและการทะเลาะกันของกลุ่มวัยรุ่น. นอกจากนี้ชาวบ้านส่วนหนึ่งมองว่าการจัดงานบุญบั้งไฟครั้งนี้เป็นความต้องการสร้างอัตลักษณ์ให้กับอบต. ทั้งยังใช้จ่ายงบประมาณเป็นจำนวนมาก ครั้งแรกกำหนดงบประมาณไว้ที่ ๒๕๐,๐๐๐ บาท แต่ค่าใช้จ่ายจริงเกินงบที่ตั้งไว้คือประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ กว่าบาท.

น้องปม วัยรุ่น ได้วิพากษ์งานบุญบั้งไฟ อบต. ว่าแทบไม่เหลือประเพณีอะไรให้เห็นและเป็นการพ่นอย่างหนึ่งแล้วซึ่งนิธิเอียวศรีวงศ์^(๖) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่องท่องเที่ยวบุญบั้งไฟในอีสานว่าการพ่นกลายเป็นส่วนสำคัญในงานบุญบั้งไฟของหลายท้องถิ่นไปแล้ว เนื่องด้วยความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวนาน้อยลง. ในสมัยหลัง ความหมายเดิมของงานบุญบั้งไฟเปลี่ยนไป อีกทั้งความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดยโสธรมีการเล่นการพนันบั้งไฟทั้ง ๑๒ เดือน ไม่เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟแบบเก่าอีกเลย. ในทัศนะของผู้วิจัยแล้ว งานบุญบั้งไฟในชุมชนแห่งนี้ก็เช่นเดียวกัน หากไม่มีคนในชุมชนลุกขึ้นมาต่อต้านการเปิดแข่งขันพนันบั้งไฟ ความหมายของบุญบั้งไฟก็คงถูกเปลี่ยนไปเป็นเสมือนการพนันชนิดหนึ่ง

นั่นเอง และนั่นก็เป็นการแสดงออกของทุนและอำนาจต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนที่ต่อต้านการขับเคลื่อนปัญหาสุรา.

ส่วนงานบุญบั้งไฟของหมู่บ้านได้เริ่มขึ้นอีก ๒ สัปดาห์ต่อมา “มือโฮม” ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมด้วย เมื่อเดินทางมาถึงบริเวณหน้าวัด เจียบสนธิไม่มีผู้คนพลุกพล่านเหมือนว่าไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้นในวัดเลย ผู้วิจัยจึงเดินเข้าไปในอุโบสถสังเกตเห็นชาวบ้านกำลังโกนผมบวชนาค. ปีนี้มีนาคทั้งหมด ๑๑ รูป ในบริเวณอุโบสถและในวัดไม่มีสุรา ไม่มีคนเมา มีแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่ และญาติของนาค รวมทั้งหมดหน้าจะประมาณเกือบ ๑๐๐ คน. พระครูถาวรพัฒนกิจ นั่งอยู่บนอาสน์สงฆ์ กับ พระอีกจำนวน ๒ รูป มองไปทั่วบริเวณวัดไม่มีสุรา เครื่องดื่มในวันนี้คือน้ำอัดลมและน้ำเปล่า. เสร็จจากพิธีในวัด ผู้วิจัยได้นั่งรถวนรอบวัด และเข้าตามซอยอื่นๆ ๓-๔ ซอย สังเกตเห็นกลุ่มวัยรุ่นอายุประมาณ ๑๗-๒๕ ปี ตั้งวงนั่งตีมสุรากับบริเวณใต้ถุนบ้าน หรือแคร่หน้าบ้าน เป็นระยะๆ มีจำนวนประมาณ ๑๐ กลุ่ม กลุ่มละประมาณ ๗-๑๐ คน และปีนี้นักเรียนที่จุดบั้งไฟเป็นทุ่งนาบริเวณด้านหน้าของโรงเรียน. ในงานมีการเตรียมจัด มหรสพ คือ ดนตรี และมวย. ถนนด้านหน้าโรงเรียนและบริเวณใกล้โรงเรียนมีร้านขายอาหารและเครื่องดื่มอยู่ตามข้างทาง เกือบทุกร้านมีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ตั้งวางโชว์ให้เห็นอย่างชัดเจนทั้งเบียร์และเหล้าขาว แม้แต่ร้านก๋วยเตี๋ยวยังมีเบียร์และเหล้าขาวตั้งวางขาย. เมื่อถึงช่วงเวลาประมาณบ่าย ๓ โมงเย็น จึงเริ่มมีขบวนแห่นาคนำขบวน ตามด้วยขบวนแห่บั้งไฟของแต่ละคุ้ม มีกลุ่มเพื่อนรำที่ไม่มีรูปขบวนของชาวบ้าน. ปีนี้ยังมีการแข่งข่อยเหล้าอยู่ ขบวนแห่รอบหมู่บ้านและเข้ามาสู่วัด ในขบวนแห่นี้มีเหตุการณ์โต้เถียงกันของวัยรุ่น แต่ไม่มีการลงมือทำร้ายกัน และที่สำคัญปีนี้ไม่มีกินเหล้าในวัด. เมื่อขบวนแห่มาถึงประตูหน้าวัด ขบวนนาคที่ประกอบด้วยพ่อแม่ ญาติพี่น้องของนาค ผู้เฒ่าผู้แก่ และชาวบ้านบางส่วนที่ไม่ตีมสุรา นำขบวนพานาคเข้าไปในอุโบสถ. ส่วนขบวนบั้งไฟ พร้อมคนที่ตีมสุราจนเมาแห่เข้าไปในหมู่บ้านนำบั้งไฟไปไว้ที่บ้านทำบั้งไฟหรือบ้านหัวหน้าคุ้มเพื่อรอการจุดในวันรุ่งขึ้น.

งานบุญบั้งไฟของหมู่บ้านโคกใหญ่ปีนี้ ผู้นำการ

เคลื่อนไหวแก้ไขปัญหาลุสราอย่าง พระครูถาวรพัฒนกิจ ผู้นำชุมชน อาสาสมัครวัดปลอดสุรา และผู้สูงอายุ ต่างมีความคิดเห็นว่าสามารถขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาลุสราได้ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง.

วิถีชีวิต และ ประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไป: ผลพวงของการเคลื่อนไหวปฏิบัติการแก้ปัญหาลุสราในชุมชน

เสียงสะท้อนของผู้ที่อยู่ระหว่างปฏิบัติการมีทั้งกระแสของชาวบ้านที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวแก้ไขปัญหาลุสรา อย่างที่พ่อสมัย กล่าวว่า “อย่างตอนนั้นมันก็เหมือนกำลังต้านย็อกกันอยู่ทั้ง ๒ ฝ่าย” แต่ก็ไม่มีกลุ่มไหนแสดงตัวคัดค้านอย่างเปิดเผย. กลุ่มวัยรุ่นที่ชาวบ้านมองว่าต้องได้รับผลกระทบจากการแก้ไขปัญหาลุสราโดยตรงนั้น น้องปม ตัวแทนของกลุ่มวัยรุ่น ได้สะท้อนความรู้สึกว่ามีความเป็นไปได้ยากในการแก้ไขปัญหาลุสรา เพราะผู้คัดค้านสามารถแก้ได้ง่ายแค่เทเหล้าใส่ขวดน้ำดื่ม วัยรุ่นก็สามารถเมาในวัดได้ และชาวบ้านส่วนหนึ่งกลัวได้รับผลกระทบ กลัวถูกตีฉინินทาและอับอายแขกที่มาร่วมงาน แต่ก็จำยอมทำตามที่พระครูถาวรพัฒนกิจเสนอ ไม่กล้าออกมาแสดงตนคัดค้านอย่างชัดเจน ด้วยเกรงบารมีของพระครูถาวรพัฒนกิจ. พ่อสมัยเล่าให้ฟังอีกว่า ชาวบ้านคัดค้านเพราะกลัวการจัดผ้าป่าจะไม่ได้เงิน จะไม่สามารถปฏิบัติตามวิถีประเพณีเดิมที่มีการเทเหล้าให้กินกันระหว่างแห่เข้าวัด ทำให้เจ้าภาพผ้าป่าอาจไม่พอใจและอาจไม่ยอมมาร่วมงานอีก.

อย่างไรก็ตามการสร้างกฎกติกาใหม่ ทั้งการห้ามดื่มสุรา ห้ามจำหน่ายสุรา และห้ามจัดมหรสพในวัด ต่างเป็นกฎหมายใหม่ที่ปฏิเสธวัฒนธรรมดั้งเดิมเกี่ยวกับการบริโภคสุราของชุมชนบ้านโคกใหญ่ที่ทำสืบทอดกันมา แม้จะไม่ส่งผลต่อนักดื่มในชุมชนมากเท่าไร แต่ในมุมมองของผู้สูงอายุ การเคลื่อนไหวปฏิบัติการแก้ปัญหาลุสราครั้งนี้ได้ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ดังที่พ่อทองแดง และ แม่แก้วเล่าให้ฟังว่า “บุญบั้งไฟปีนี้เสียบ ไม่เหมือนเดิม ไม่สนุก คนไม่มากเหมือนเดิม ชาวบ้านกินก็กินบ้านใครบ้านมัน กินเหล้าแล้วก็แล้ว ถึงเวลาแห่ก็แห่ แห่แล้วอยู่บ้านใครบ้านมัน” และแม่

เลียบ หมิงชรา สะท้อนความรู้สึกของตนเองให้ฟังว่าผู้สูงอายุไม่กล้ากินเหล้าเพราะกลัวจะเข้าวัดไม่ได้.

ปีนี้วัดนวการามเป็นวัดปลอดสุรา งานบุญบั้งไฟในหมู่บ้านไม่มีเหตุวิวาทรุนแรง สุราที่มีอยู่ในชุมชนก็ดูเหมือนจะลดลง แต่มีสิ่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบและเปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน คือ วิถีประเพณี ที่เป็นวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งคำว่า วัฒนธรรม อาจกล่าวได้ว่ามีความหมาย ๒ ระดับ คือ ตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป หมายถึง ศิลปะ ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี และวิทยาการซึ่งสังคมหนึ่งๆ สร้างสรรค์หรือปรับปรุงขึ้นให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตน. ความหมายเช่นนี้นับเป็นความหมายระดับบนของวัฒนธรรม แต่อีกความหมายหนึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์^(๖) กล่าวว่าวัฒนธรรมในความหมายระดับรากฐานจริง ๆ แล้ว คือ ระบบความสัมพันธ์ของสังคมนั้นๆ นั่นเอง เมื่อโครงสร้างความสัมพันธ์ต้องเปลี่ยนไป เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับระบบเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคม เครื่องมือของระบบ เช่น พิธีกรรม ศาสนา วิทยาการ ศิลปะ ฯลฯ วัฒนธรรมก็ต้องเปลี่ยนตามไปด้วย เพราะต่างมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อนอยู่ตลอดเวลา.

หากพิจารณาในแนวคิดที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวไว้ข้างต้น การบ่งบอกว่าปฏิบัติการเคลื่อนไหวแก้ไขปัญหาลุสราในชุมชน ด้วยการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติการบริโภคสุราของชุมชนเป็นผลให้วิถีประเพณีของชุมชนแปรเปลี่ยนไปจึงเป็นการกล่าวที่นิธิ เอียวศรีวงศ์จัดว่าเป็นการกล่าวที่ตื่นเขินเกินไป และ ทำไม่ได้ในความเป็นจริง. หากแต่การเปลี่ยนแปลงวิถีประเพณีของชุมชนแห่งนี้ก็เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ของชุมชนนั่นเอง ซึ่งในทัศนะของผู้วิจัยแล้ว ปฏิบัติการครั้งนี้ทำให้ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะที่สำคัญคือระบบความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับชุมชนนั่นเอง. แม้ว่าปฏิบัติการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมของชาวบ้านแต่หากมองวัฒนธรรมประเพณีปฏิบัติดั้งเดิมเรื่องการบริโภคสุราก็ไม่ได้เป็นชนทุกวันนี้ ประเพณีปฏิบัติการบริโภคสุราเข้มข้นและสร้างปัญหาให้กับชุมชนเพิ่มขึ้น ดังนั้นการที่พระครูถาวรพัฒนกิจและชาวบ้านกลุ่มหนึ่งมีจุดยืนที่จะเลือกปรับเปลี่ยนประเพณีการปฏิบัติ

เพื่อรักษาและดำรงไว้ซึ่งความเป็นชุมชนน่าจะเป็นสิ่งที่ทุกภาคส่วนและเครือข่ายต่างๆ ควรให้การสนับสนุนเพราะคนกลุ่มนี้ยังต้องขับเคลื่อนและต่อสู้กับทุนและอำนาจอื่นๆ อีกหลายกลุ่มมิใช่ปล่อยให้ชุมชนต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว.

การเคลื่อนไหวปฏิบัติปรับเปลี่ยนวิถีการบริโภคสุราต้องอาศัยทุนในชุมชนที่ได้รับการยอมรับและศรัทธาสูงจากชาวบ้าน มิใช่ใครก็สามารถจะทำได้

ปฏิบัติการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติการบริโภคสุราของบ้านโคกใหญ่ แม้จะส่งผลกระทบต่อวิถีประเพณีชุมชน และวิถีชีวิตของชาวบ้านในวงกว้าง แต่ก็ยังสามารถที่จะขับเคลื่อนได้ด้วยทุน ๓ ประเภท คือ วัฒนธรรมชุมชน, ทุนทางสังคม และทุนทางศีลธรรม.

(๑) พลังความเชื่อ และ แรงศรัทธาในศาสนา: วัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ เป็นพลังของชุมชน และเป็นทุนที่มีความสำคัญต่อสังคมไทย ช่วยเอื้อให้สังคมไทยยังคงอยู่ได้แม้ว่าจะเผชิญกับเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยเฉพาะวัดที่ถือเป็นตัวแทนของศาสนา ซึ่งหากวิเคราะห์วัฒนธรรมชุมชนแห่งนี้ จะพบว่าวัดหรือศาสนาเป็นสิ่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพและศรัทธา. วัดและศาสนาในความหมายและสายตาของชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชนเป็นศูนย์รวมและยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน ทำให้เกิดพลังของชุมชน. พลังความเชื่อ ความศรัทธาต่อวัด และพระสงฆ์ ถือเป็นวัฒนธรรมชุมชน และเป็นทุนของชุมชน ที่ศาสตราจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีผลงานเป็นตัวอย่างของขบวนการวัฒนธรรมชุมชน กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชน คือ วัฒนธรรมที่มีพื้นฐานมาจากชาวบ้านเป็นส่วนหนึ่งของระบบชุมชน วัฒนธรรมชุมชนทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ใช้ท้องถิ่นและสังคมเป็นตัวตั้ง. วัฒนธรรมชุมชนเป็นขบวนการเฉพาะที่ เฉพาะชุมชน เฉพาะวัฒนธรรม มิใช่ขบวนการสากลที่สามารถลอกเลียนแบบกันได้ง่ายๆ (ฉัตรทิพย์ ๒๕๓๔ อ้างถึงใน ไชยรัตน์^(๖)).

หากวิเคราะห์กระบวนการการพัฒนาวัดของพระครูถาวร

พัฒนกิจ จะเห็นได้ว่าท่านอาศัยพลังศรัทธาของชุมชนที่มีต่อวัดต่อตัวพระสงฆ์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่โดดเด่นของชุมชนบ้านโคกใหญ่ในการพัฒนาวัด โดยการสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของวัด ใช้กระบวนการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดแบบกลุ่ม เน้นความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การแบ่งเขตการดูแลวัดให้กับชาวบ้าน การก่อสร้างสิ่งต่างๆ ในวัดที่อาศัยทุนในชุมชนเท่านั้นแม้ว่าจะใช้ระยะเวลาช้านานก็ยอม. ความเชื่อ และ ศรัทธา ของชาวบ้านต่อวัดและพระสงฆ์ จึงเป็นทุนที่มีความสำคัญยิ่งที่ช่วยในการพัฒนาแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชนและสังคม. นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชนที่ทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน เป็นหนึ่งเดียว และเป็นพลังชุมชนสำหรับการขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาสุราและพัฒนาชุมชนได้.

(๒) สัมพันธภาพที่ดีของผู้นำในชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน: ทุนทางสังคม

สัมพันธภาพที่แน่นแฟ้นระหว่างเจ้าอาวาสวัด ครูใหญ่ และผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นองค์กรหลักของชุมชน เป็นแหล่งทรัพยากรหรือแหล่งทุนที่สำคัญ. หากวิเคราะห์สัมพันธภาพของบุคคลเหล่านี้กับพระครูถาวรพัฒนกิจ. ตามทัศนะของบุรดิเยอ (แปลโดย ชนิตา^(๗)) เป็นสิ่งที่ถูกเรียกว่า ทุนทางสังคมที่นิยามไว้ว่าเป็นทุนของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ความมีหน้ามีตา ความเป็นที่เคารพนับถือ ซึ่งสามารถแปรเปลี่ยนเป็นความได้เปรียบทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมได้ ปริมาณของทุนทางสังคมขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่ายความสัมพันธ์และปริมาณของทุนที่ผู้อยู่ในเครือข่ายครอบครอง. ดังนั้นทุนทางสังคมจึงต้องอิงอยู่กับทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางเศรษฐกิจเสมอ โดยมีผลประโยชน์เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคมได้.

ในสังคมไทย คำว่าทุนทางสังคมเพิ่งจะปรากฏในวงของนักวิชาการ ตลอดจนนักพัฒนาของประเทศไทยเมื่อไม่นานมานี้ แม้จะยอมรับว่ารู้จักแนวคิดทุนทางสังคมจากนักวิชาการต่างประเทศ แต่ส่วนใหญ่ก็ยืนยันตรงกันว่า ทุนทางสังคมมิใช่เรื่องใหม่ที่จะเกิดขึ้นในประเทศไทย หากแต่เป็น คุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่. อานันท์ กาญจนพันธุ์^(๘) ได้กล่าวถึงทุน

ทางสังคมไทยว่าอยู่ภายใต้หลักการสำคัญ ๒ ประการ (๑) หลักการตอบแทนกัน ถือว่าเป็นหลักการสร้างพันธะทางสังคมในการตอบแทนกัน เป็นกลยุทธการสร้างความร่วมมือเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ, (๒) หลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ถือเป็นทุนทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งหมายถึงการใช้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนในด้านต่างๆ.

สัมพันธภาพที่แนบแน่นของเจ้าอาวาสวัด ครูใหญ่ และผู้ใหญ่บ้าน จึงเป็นพลังของชุมชนและถูกนำมาใช้ในการพัฒนาผ่านตัวแทนชุมชน ได้แก่ แกนนำชุมชนทั้ง ๓ ท่าน ด้วยการให้ความร่วมมือช่วยเหลือกิจกรรมกันระหว่าง วัด บ้าน โรงเรียน ในรูปของกำลังกาย กำลังทรัพย์ ที่ผู้ให้เต็มใจที่จะให้ ซึ่งเป็นมรดกทางสังคมไทยที่ยังคงมีให้เห็นได้ในสังคมชนบท และหากมองในแง่ของทุนแล้วเป็นทุนที่ยิ่งใช้เท่าไรก็ยิ่งออกงามขึ้น เป็นทุนที่ไม่สามารถหาซื้อได้ แม้จะไม่สามารถกำหนดคุณค่าหรือมองไม่เห็นเป็นรูปธรรม แต่ก็สามารถที่จะแปลงค่าเป็นสินทรัพย์ได้ในที่สุด อย่างที่พระครูถาวรพัฒนกิจท่านเรียกว่า กองทุน หรือแรงงานในการพัฒนาวัดและชุมชน. อย่างไรก็ตามทุนประเภทนี้เป็นทุนที่ต้องอาศัยเวลาในการสร้างควมไว้วางใจ และความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รวมทั้งต้องอาศัยผู้นำที่เป็นต้นแบบที่ดีด้วยจึงจะสร้างพลังศรัทธาของชุมชนได้.

(๓) การดำรงชีวิตที่มีคุณธรรมและช่วยเหลือสังคม: ทุนทางศีลธรรม

ตามแนวคิดของบรูดีเยอ^(๘), สูกางค์ และรุ่งนภา^(๑๐) ทุนทางสัญลักษณ์ คือ สมบัติบางอย่างซึ่งต้องอาศัยการตีความโดยผู้กระทำการที่มีขบวนการชุดการรับรู้และประเมินคุณค่าชุดเดียวกันจึงจะสามารถก่อผลหรือมีมูลค่าได้. ส่วนทุนทางวัฒนธรรมตามความหมายของบรูดีเยอ สามารถจำแนกออกเป็น ๓ รูปแบบ คือ (๑) ทุนที่อยู่ในรูปการแสดงออกของทางร่างกาย และจิตใจที่คงทนถาวร มักปรากฏในรูปของวัฒนธรรมและต้องใช้ระยะเวลาในการรวมกันเป็นรูปเป็นร่าง, (๒) ทุนที่ถูกทำให้อยู่ในรูปที่เป็นรูปธรรม ทุนรูปแบบนี้ถูกทำให้เป็นวัตถุในรูปของสื่อหรือสิ่งของ, และ (๓) ทุนที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน อยู่ในรูปของการทำให้เป็นวัตถุหรือรูปธรรมที่จัดแยกเพราะอ้างถึงคุณสมบัตินี้เริ่มต้นและจะถูกเข้าใจว่าเป็น

การรับประกัน โดยแสดงออกในรูปของประกาศนียบัตร หนังสือรับรอง.

การเคลื่อนไหวแก้ปัญหาสุราและต่อสู้อาการเปิดการแข่งขันงานบุญบั้งไฟ (การพนัน) ของพระครูถาวรพัฒนกิจเมื่อวิเคราะห์ตามแนวคิดของทุนทางสัญลักษณ์ และทุนวัฒนธรรมของ บรูดีเยอ ในทัศนะของผู้วิจัยไม่สามารถอธิบายได้ว่าเป็นทุนทางสัญลักษณ์ หรือทุนทางวัฒนธรรม เพราะปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมีมากกว่าคำว่าทุนทางสัญลักษณ์หรือทุนทางวัฒนธรรมจะอธิบายได้ จึงทำให้ผู้วิจัยเห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เนื่องจากเป็นเหตุการณ์จริงในชุมชน และผลของเหตุการณ์นั้นได้ช่วยเหลือชีวิตคนจำนวนมากให้หลุดพ้นจากอบายมุขทั้งสุราและการพนัน และหากมองอีกมุมหนึ่งในแง่ของทุนและอำนาจ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเปรียบเสมือนการต่อรองกันระหว่างทุนในชุมชน ผ่านพระครูถาวรพัฒนกิจที่เป็นผู้ปฏิบัติการในชุมชน จะเห็นว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ ทุนที่มีอยู่ในตัวตนของพระครูถาวรพัฒนกิจที่ได้รับการหล่อหลอมจากสังคมหรือจากศาสนา. ในทัศนะของผู้วิจัยเทียบเคียงใกล้กับหลักของพุทธศาสนาที่เรียกว่าชีวิตด้านในและชีวิตด้านนอก ที่พระไพศาล^(๑๒) กล่าวว่า เป็นประโยชน์ตนกับประโยชน์ท่าน เป็นสิ่งที่แยกกันได้ยาก ต่างเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ยิ่งขัดเกลาพัฒนาตนให้ชีวิตด้านในออกงามมากเท่าไร ชีวิตด้านนอกก็ยิ่งเกื้อกูลเป็นประโยชน์กับผู้อื่นมากเท่านั้น. คนที่เข้าถึงความสุขจากภายในไม่ปรารถนาอามิส ย่อมเห็นแก่ตัวน้อยลงและเกื้อกูลผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์มากขึ้น. ในอีกด้านหนึ่งการช่วยเหลือกิจของส่วนรวมย่อมเอื้อในการฝึกตนให้รู้จักเสียสละ ลดความเห็นแก่ตัว มีความอดทนอดกลั้น และรู้จักทำงานอย่างปล่อยวาง.

ผู้วิจัยจึงนิยามทุนที่ค้นพบนี้ว่า ทุนศีลธรรม หมายถึงวิถีการดำรงชีวิตที่มีคุณธรรม และมีจิตสำนึกเกื้อกูลช่วยเหลือส่วนรวม ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญเพราะบุคคลที่มีทุนศีลธรรมจะเป็นแบบอย่างที่ดีในชุมชน และก่อให้เกิดพลังศรัทธาต่อบุคคลหรือคณะบุคคล และนำไปสู่ปฏิบัติการแปลงทุนของชุมชนต่อไป และการเคลื่อนไหวต่อสู้ของพระครูถาวรพัฒนกิจเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อสิ่งที่ถูกต้อง

ต้องอาศัยการมีจิตสำนึกเกื้อกูลช่วยเหลือส่วนร่วม และเป็นทุนหรือพลังที่สำคัญของชุมชน ซึ่งในชุมชนของชาวชนบทอีสานส่วนหนึ่งเกิดจากพลังความเชื่อและศรัทธาต่อตัวบุคคล โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ เนื่องจากพื้นฐานความเชื่อเรื่องพุทธศาสนา และความผูกพันของวิถีชีวิตของชาวอีสานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาดังที่ได้กล่าวถึงเรื่องวิถีประเพณีชาวอีสานที่ผ่านมา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้าน และเป็นทุนที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในชุมชน.

วิจารณ์และข้อยุติ

จากผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์และสังเคราะห์การวิจัยเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาสุราทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติการบริโภคสุราในชุมชน ต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และอาศัยทุนในชุมชน

การปรับเปลี่ยนประเพณีการปฏิบัติในการบริโภคสุรานั้นเป็นปัญหาที่ฝังรากลึกในชุมชน ย่อมส่งผลกระทบต่อวงกว้างทำให้เกิดการต่อสู้ และ ต่อรองกับกลุ่มอำนาจและทุนต่างในชุมชน. นอกจากนี้ปฏิบัติการเคลื่อนไหวแก้ปัญหาในครั้งนี้ทำให้ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะที่สำคัญคือระบบความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับชุมชน. ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงต้องใช้ระยะเวลาและต้องอาศัยความอดทน ต้องเข้าใจและเข้าถึงวิถีชีวิต วิถีประเพณีของชาวบ้าน ทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีการกำหนดเป้าหมายออกเป็นระยะๆ ซึ่งในการกำหนดพื้นที่เป้าหมายปลอดสุราในชุมชน เช่น วัดปลอดสุราก่อน แล้วจึงขยับจากพื้นที่อื่นๆ เช่น โรงเรียน สถานที่ราชการ ครัวเรือน และการบังคับใช้กฎหมายในร้านค้าตามความเป็นไปได้และข้อตกลงหรือกฎกติกาของชุมชนที่ทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการ “สร้างพื้นที่ดี ไล่พื้นที่เสีย” และเป็นแนวทางที่มีความยืดหยุ่น มีทางออกให้กับทุกฝ่าย ทำให้ทุกฝ่ายสามารถอยู่ร่วมกันได้ ภายใต้หลักการชุมชนต้องสามารถควบคุมผู้ดื่มและผู้จำหน่ายได้ และมีการบริโภคสุราอย่างเหมาะสม กล่าวคือ วัยที่เหมาะสม สถานที่ที่เหมาะสม และ

เวลาที่เหมาะสมกับการดื่ม.

การเคลื่อนไหวแก้ปัญหาสุราในชุมชนอย่างสันติวิธี ด้วยวิธีการสร้างการมีส่วนร่วม และ ร่วมปลูกจิตสำนึก

การเคลื่อนไหวแก้ปัญหาในชุมชนบ้านโคกใหญ่ใช้วิธีการเริ่มต้นด้วย กระบวนการประชาคม ที่นำโดยเจ้าอาวาสวัดร่วมกับ ผู้อำนวยการโรงเรียน และ ผู้ใหญ่บ้าน ให้ชาวบ้าน “โสเหล่” ร่วมตัดสินใจ กำหนดกฎกติกา กระบวนการจัดการกับปัญหาโดยการพูดคุยกัน ทำให้ช่วยลดข้อขัดแย้ง ทำให้ชาวบ้านเกือบทุกรัวเรื้อนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาตั้งแต่การตัดสินใจรับเอาเป็นโครงการของชุมชน ตลอดจนกระบวนการสร้างกฎระเบียบกติกาชุมชน การสื่อสารประชาสัมพันธ์ และการควบคุมกติกาชุมชนโดยชุมชนเอง ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมกันและเกิดการตระหนักในปัญหาซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกแก่ชุมชน. ดังนั้นการจัดการแก้ปัญหาการบริโภคสุราที่ผู้ปฏิบัติงานในชุมชนและผู้กำหนดนโยบายเรื่องสุราควรตระหนักอยู่ตลอดเวลา คือ การให้โอกาสแก่ชุมชนได้บริหารจัดการปัญหาภายในชุมชนด้วยตนเอง ด้วยแนวคิดและความเชื่อที่มองเห็นพลังของมวลชน และ ความเอื้ออาทรของชุมชนที่มีต่อกัน โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้เชื่อมประสานและกระตุ้น จึงจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและเกิดการสร้างกฎกติกาที่ทำให้สังคม ชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและยั่งยืน.

การสนับสนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับปฏิบัติการในชุมชนหรือทุนในชุมชน คือการสร้างสุขภาพของชุมชนนั่นเอง

ปัญหาสุราในชุมชนมิใช่เรื่องง่ายที่ใครก็จะสามารถเข้ามาจัดการกับปัญหาได้ทันทีต้องอาศัยผู้ที่มีฐานบารมีที่ได้รับการยอมรับและศรัทธากับการแก้ปัญหาจากชุมชนเป็นผู้นำพาชุมชนเข้าสู่กระบวนการจัดการกับปัญหา จึงจะเกิดพลังศรัทธาและเกิดพลังขับเคลื่อนในชุมชน. การค้นหาผู้ที่มิบารมีหรือเป็นที่ศรัทธาของชุมชนในการแก้ไขปัญหานั้นแต่ละเรื่องจะมีความแตกต่างกัน. ข้อค้นพบจากการวิจัยพบว่าผู้นำปฏิบัติการเคลื่อนไหวปัญหาสุรารั้งนี้ ได้สะสมบารมีจนเกิดเป็นทุน ๓ ประเภทคือ (๑) พลังความเชื่อ และ แรงศรัทธาในศาสนา:

วัฒนธรรมชุมชน. วัดเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ทางศาสนา เป็นจุดรวมศรัทธาของชุมชน และเป็นจุดศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชนมาตั้งแต่ในอดีต ชาวพุทธจึงให้ความเคารพศรัทธาต่อวัด และผู้ที่ทำหน้าที่เผยแพร่พุทธศาสนา เช่น พระสงฆ์ โดยเฉพาะในสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสานในชนบท ที่ยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติตาม ฮีต ๑๒ แม้ความศรัทธาต่อวัดและวัฒนธรรมอาจจะไม่เหมือนเช่นในอดีต แต่การสืบทอดทางศาสนาและวัฒนธรรมยังคงปรากฏให้เห็นอยู่จนตราบทุกวันนี้ จนกลายเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของชุมชน ทำให้พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนาเป็นผู้นำตามธรรมชาติ ยิ่งหากพระสงฆ์รูปนั้นเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบในศีล จำพรรษายาวนาน วัดและวัฒนธรรมของชุมชนยิ่งจะเป็นทุนที่สำคัญของชุมชน.

(๒) สัมพันธภาพที่ดีของผู้เฒ่าในชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน : ทุนทางสังคม ด้วยความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับชุมชน ทำให้ทิศทางการแก้ปัญหาเป็นไปในทางเดียวกันและทำให้เกิดความเป็นเอกภาพในการแก้ปัญหาของชุมชน. นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนโดยการแสวงหาแนวร่วมจากชุมชนใกล้เคียงด้วยการขยายเครือข่ายโครงการวัดปลอดสุรา ลู่มู่บ้านอื่นๆ ในตำบลจนทำให้สามารถสร้างเครือข่ายครอบคลุมทั้งตำบล เป็นการเพิ่มอำนาจในการต่อรองให้กับกลุ่มนักปฏิบัติกรขับเคลื่อนปัญหาสุราในชุมชน จนสามารถผลักดันนโยบายของกลุ่มประชาคมรักษาสภาพระดับตำบลได้.

(๓) การดำรงชีวิตที่มีคุณธรรมและช่วยเหลือสังคม : ทุนทางศีลธรรม การแก้ไขปัญหามสุราเป็นเรื่องที่กระทบกับวิถีชีวิตของคนจำนวนมาก และกระทบกับวิถีประเพณีของชุมชน จึงมีทั้งฝ่ายเห็นด้วยและฝ่ายคัดค้าน. ดังนั้นผู้นำปฏิบัติการเคลื่อนไหวจะต้องเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องสุราให้กับชุมชน จึงนำมาสู่ความน่าเชื่อถือศรัทธา และการยอมรับของชาวบ้าน ทำให้ความขัดแย้งในการดำเนินกิจกรรมในชุมชนลดลงทำให้การทำงานมีความเป็นเอกภาพและมีพลังมวลชนที่เข้ามาร่วมมากจนเกิดการขับเคลื่อนทั้งชุมชนได้. ดังนั้นผู้ปฏิบัติการและผู้กำหนดนโยบายที่น่าสนใจในชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ เนื่องด้วยพระสงฆ์เป็นที่เคารพและศรัทธาของชาวบ้านและเป็นผู้ที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการทำให้

ผู้คนละวันซึ่งศีล ข้อ ๕ อันว่าด้วยเรื่องของสุราเมรัย จึงเป็นบุคคลที่ช่วยจุดประกายให้เกิดการเชื่อมโยงพลังมวลชนสามารถช่วยลดกระแสการต่อต้านจากกลุ่มต่างๆในชุมชนได้ ทำให้การสร้างวัดเป็นพื้นที่ปลอดสุราในชุมชนมีโอกาสเป็นไปได้มากกว่าการขับเคลื่อนบนพื้นที่ที่ไม่มีความหมายหรือไม่ใช่เขตพื้นที่พลังศรัทธา อย่างไรก็ตามเชื่อว่าทุกวัดในประเทศไทยจะสามารถสร้างพลังศรัทธาได้ทั้งหมด จึงควรมีการระมัดระวังมิให้กำหนดนโยบายเป็นแบบลือโหล เพราะจะทำให้คุณค่าและศรัทธาต่อวัดเสื่อมถอยลงดังที่ผู้อำนวยการโรงเรียนในพื้นที่วิจัยแห่งนี้กล่าวถึงเหตุผลที่ยังไม่สามารถทำโรงเรียนปลอดสุราไว้อย่างน่าฟังว่า “โรงเรียนยังทำไม่ได้รอกหากทำไม่ได้จริงแล้วมาติดป้ายปลอดสุรา จะทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของวัดเสียหายไปด้วยเพราะเป็นเครือข่ายเริ่มจากวัด”. ดังนั้นหากยังเป็นวัดแล้วการติดป้ายวัดปลอดสุราแต่ไม่สามารถทำให้วัดปลอดสุราได้ดังที่เขียนไว้คุณค่าและความศักดิ์สิทธิ์ของวัดยิ่งลบเป็นทวีคูณ.

การสร้างหุ้นส่วนและการเชื่อมประสานของหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงปัญหาของสุรา และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ด้วยการกระตุ้นสนับสนุนและนำเอาศักยภาพหรือทุนในชุมชนที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ เพื่อให้ชุมชนเกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์ปัญหา วางแผนแก้ไขปัญหา ร่วมรับผลประโยชน์จากการแก้ไขปัญห และเรียนรู้กับความสำเร็จ และความไม่สำเร็จของการแก้ไขปัญห จะทำให้ชุมชนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถพึ่งตนเองได้ และเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งจะเป็นแนวทางที่ดีกว่าการที่ภาครัฐเป็นผู้ออกแบบ หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้กับชุมชน. การสนับสนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ปฏิบัติการในชุมชนหรือทุนในชุมชน เท่ากับเป็นการสร้างสุขภาพของชุมชน ซึ่งเป็นบทบาทที่แท้จริงบุคลากรสาธารณสุขหรือนักพัฒนาชุมชน.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยความกรุณาจาก นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ผู้จุดประกายให้ความรู้ และ

ท้าทายจนทำให้ผู้วิจัยเกิดความอยากในการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ รวมทั้งทีมงานวิจัยของสำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.) ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ อำนวยความสะดวก คอยเป็นที่เลี้ยง คอยให้คำชี้แนะและเสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์สำหรับการทำวิจัย รวมถึงสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ให้นำมันหล่อลื่นโครงการ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของอาจารย์และทีมงาน

การทำงานวิจัยครั้งนี้จะสำเร็จมิได้หากขาด ตัวละครที่โดดเด่นไปตามวิถีของชุมชน ซึ่งชักนำให้ผู้วิจัยเข้าสู่การเรียนรู้ในสนามวิจัยแห่งนี้ และทำให้ผู้วิจัยได้ประสบการณ์เรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนและวิถีชีวิตของชาวบ้านอีกชุมชนหนึ่ง เป็นชุมชนที่ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีทั้งจากชาวบ้าน โคกใหญ่ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่นทุกท่าน ที่ให้ความไว้วางใจ ให้ข้อมูลที่มีค่า

ท้ายสุดนี้ขอประกาศพระคุณคณะสงฆ์ในอำเภอน้ำพองทุกรูป คณะผู้ร่วมทำงานโครงการวัดปลอดสุราอำเภอน้ำพอง รวมถึงครอบครัวที่เข้าใจและให้การสนับสนุนช่วยเหลือ เป็นกำลังใจ และร่วมเผชิญเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยกันตลอด

เอกสารอ้างอิง

๑. อติสาร กล้วยไทย และคณะ. สุราในสังคมไทย ผลการศึกษาโครงการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เพื่อหามาตรการทางเลือกป้องกันแก้ไข. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; ๒๕๔๕. หน้า ๓๕-๔๒.
๒. พระไพศาล วิสาโล. ประวัติศาสตร์การบริโภคสุราในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดีไซค์; ๒๕๓๗.
๓. อ้างใน #๑ น. ๑๒๓-๑๕๑.
๔. รัชชัย คงสกนธ์. พันธุ์สุรากับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว. ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ; ๒๕๔๘.
๕. โรงพยาบาลน้ำพอง. สถิติข้อมูลศูนย์พิทักษ์เด็กและสตรีอำเภอน้ำพอง. เอกสารอัดสำเนา; ๒๕๔๘.
๖. นิธิ เอียวศรีวงศ์. ทองที่ขายบุญบั้งไฟอีสาน : บุญบั้งไฟต้องรับใช้ชายโสธร ไม่ใช่ชายโสธรรับใช้บั้งไฟ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน; ๒๕๓๖.
๗. ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบาร. การเมืองแบบใหม่ : ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ใน วาทกรรมการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและการผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก; ๒๕๔๕.
๘. ชนิตา เสงี่ยมไพศาลสุข. เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์ ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ : บทแปลและบทวิเคราะห์หมโนทัศน์ทางสังคมวิทยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการแปลภาษาฝรั่งเศส - ไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; ๒๕๔๘.
๙. อานันท์ กาญจนพันธุ์. วิถีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย; ๒๕๔๔.
๑๐. สุรางค์ จันทวานิช, รุ่งนภา ธรรมเกษมสุข. แนวคิดทางสังคมวิทยาของปีแอร์ บูร์ดิเยอ. ใน: สุรางค์ จันทวานิช (บรรณาธิการ). รวมบทความทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ปี ๒๕๔๕. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; ๒๕๔๕.